

Joods en gojs

Plaats van handeling: een vakantiekamp voor joodse jongeren zo’n zestig jaar geleden ergens in Nederland, georganiseerd door Haboniem, de Joodse Socialistische Zionistische jeugdbeweging. Ik stelde met enkele andere kinderen voor om op de bonte laatste avond een zelfgemaakt ABC-gedicht voor te dragen: A is een aapje dat eet uit zijn poot, B is de bakker die bakt voor ons brood... maar dan bont ingevuld op z’n Haboniems. De kampeleiding vond het een slecht idee, want een ABC-gedicht was te onjoods, ‘te gojs’.

Ido Abram

Voor elke jood, hoe atypisch ook, is er plaats en hij of zij kan zich er thuis voelen

Iets vergelijkbaars gebeurde in een jesjiva (Talmoedschool) in Frankrijk waar ik in 1969 als getrouwde man werkte aan mijn promotieonderzoek ‘Joodse traditie als Permanent Leren’. Het was een ‘participerend’ onderzoek en ik was leerling onder de leerlingen. Daar bleek dat het vieren van je verjaardag iets was, wat je geacht werd niet te doen. Dat was immers het napen van de gebruiken van de gojiem en dus gojs en daarom verkeerd.

Niet alles wat joden doen is automatisch joods en niets (algemeen) menselijks is joden vreemd. Aan de schoolboeken voor wiskunde die mijn vader schreef is behalve de naam van de auteur, niets joods te ontdekken. Is er eigenlijk iets, dat – voor de *meeste* joden – joods of zelfs ‘typisch’ joods is? (Voor ‘alle joden’ is te veel gevraagd en voor ‘alle mensen’ al helemaal). Kan iets zowel joods als gojs zijn, of sluit het één het andere uit? Heeft joods zijn altijd iets te maken met God, Israël of antisemitisme en klopt het dat de buitenwereld (te) vaak – of

altijd – een hekel aan joden heeft? Was dat vroeger en heel vroeger anders dan nu, of zit er een herkenbaar patroon in de door joden *zelf* gegeven antwoorden? Ziedaar, zo maar wat vragen over het raadsel van de joodse identiteit, het joodse zelfbeeld.

Er zijn vele manieren om een jood te definiëren. De nazi’s deden dat anders dan de joden zelf en ook onder de joden doet niet elke (sub)groep dat op dezelfde wijze. Over ‘wie een jood is’ bestaat geen consensus, over ‘wat een jood is’ evenmin en zoals we al zagen over ‘joods’ ook al niet. Het is om gek van te worden en niet bevorderlijk voor de cohesie van het stelletje ongeregeld dat zich joden of het joodse volk noemt. Het nadeel van deze disharmonie is dat joden altijd interne conflicten hebben en hadden, alsof de antisemitische bedreigingen van buitenaf al niet genoeg waren. Het voordeel ervan is dat het jodendom zoals we dat nu kennen rijk, pluriform en weerbaar is. Het is ook inclusief: voor elke jood, hoe atypisch

ook, is er plaats en hij of zij kan zich er thuis voelen.

Jonathan Sacks, de Engelse opperrabbin, is van mening dat het jodendom “tragedie principieel verwerpt ten faveure van hoop”. Over het hedendaagse joodse leven zegt hij: Er is “less ‘Oy’, more joy”, minder ach en wee en meer vrolijkheid en plezier. Al jaren verzamel ik allerlei uitingen van ‘joods’ in een bestand ‘joodse identiteit’. Dat kunnen woorden, beelden, filmpjes of wat dan ook zijn. De woorden van Sacks zitten er nu ook in en ik vroeg me af: klopt Sacks mooie oneliner over ‘joy’ wel? In mijn bestand zocht ik daarom naar voorbeelden van joodse humor en ik vond er heel wat. Maar daar kon je net zo vaak om lachen als huilen als alles daartussenin. Dus ‘Oy’ én ‘joy’ en van beide evenveel. Hier zo’n voorbeeld uit een televisieprogramma, dat NIKmedia, de voorloper van de Joodse Omroep, in 2004 uitzond: “Omdat joden zich als eerste aanpassen en als laatste aangepast zijn en omdat ze altijd

Twee chassidiem, net zo gekleed als de Poolse adel in de 17e eeuw. Authentieke joodse kleding? (Dan Zollmann, Twee fietsen onder een brug, Antwerpen, 2006. Joods Historisch Museum Amsterdam 2013)

vreemdeling blijven, behouden ze hun typische humor. Als ze dat kwijtraken, als ze helemaal Frans of Amerikaans worden, dan heeft dat behalve voordelen ook nadelen en dan gaat de humor verloren.” Het is één van de minst wrange grappen uit mijn collectie.

Anders dan Sacks zie ik het jodendom juist als een onontwarbare verstrengeling van tragedie en hoop, van ‘Oy’ en ‘joy’ en van andere schijnbare tegenstellingen zoals profaan/heilig, rationeel/emotioneel en particulier/universeel – inclusief alle posities tussen die extremen in. Deze misjmasj (allegaartje), dit vat vol van tegenstrijdigheden waar de spanning tussen joods en gojs ook nog wel bij kan, is het jodendom zoals ik het ervaar en waarvan ik houd. Dat het nog steeds bestaat en niet allang ontploft of in ontbinding geraakt is, blijft voor mij een fascinerend mysterie. Een echt wonder. Volgens anderen bewijst het dat God werkelijk bestaat. Mooi toch? ■